

PROBLEME METODOLOGICE ALE MODELELOR CULTURALE

Petruş Alexandrescu

Cornel Tudor

Centrul de cercetări sociologice

Centrul de calcul nr. 1

Cercetările efectuate în ultimii ani asupra fenomenului cultural au permis acumularea unui material factic considerabil. Analiza lui corectă permite unele deschideri importante spre practică şi spre noi dezvoltări metodologice. În acelaşi timp însă, ele ne atrag atenţia şi asupra unor limite inevitabile. Rămânerea uneori la nivelul analizei primare, ca şi generalizarea „pe bucăţi”, accentul pe reconstituire şi explicarea fenomenului reprezintă, în mod firesc, o cale limitată de abordare. Fără a nega importanţa explicării, a reconstituirii şi înţelegerii fenomenului cultural, pentru a putea interveni şi influenţa în direcţia dorită, se simte nevoia unor cercetări care să permită controlul consecinţelor pe care le produce fiecare modificare intenţionată introdusă în sistemul factorilor implicaţi în fenomenul cultural. Pentru a atinge o astfel de performanţă, adică pentru a ajunge la experimente de tip transformator este necesar însă ca cercetările de acest gen să fie duse pînă la capăt, adică pînă la elaborarea unor modele operaţionale, capabile să ofere o imagine de ansamblu a factorilor implicaţi, şi mai ales a ponderii fiecăruia în sistem. Este nevoie, deci, să ştim care sînt relaţiile de determinare dintre diferiţii factori implicaţi şi ce şanse avem pentru a modifica sistemul, intervenind asupra unuia singur sau a mai multora, pentru a influenţa întregul sistem în direcţia dorită. Dar pentru a experimenta cu modele este necesară, mai întîi elaborarea lor, chiar dacă unele vor fi în mod inevitabil simple. Ele vor avea în orice caz un mare avantaj, acela de a ne lămuri dacă şi în ce măsură un model cultural este util, căci altfel orice demers metodologic nou este nesemnificativ. În fond, nu este necesar să utilizăm metode sofisticate ca un scop în sine sau pentru a moderniza cercetarea cu orice preţ, dacă o problemă se poate rezolva cu cele mai simple metode şi tehnici. Recurgerea la o metodă sau tehnică nouă poate permite însă, deseori, o înţelegere mai profundă a fenomenelor şi o intervenţie mai eficientă asupra lor.

Pornind de la aceste considerente teoretice şi practice, ne-am propus elaborarea unor modele ale comportamentului cultural, ţinînd cont de trei grupuri de factori cercetaţi: grupurile *X*, *A* şi *C*. Baza alcătuirii modelelor a constituit-o cercetarea efectuată pe un eşantion de 3 100 subiecţi (grupaţi în două loturi: navetişti şi localnici din trei judeţe —

Galati, Sibiu și Dolj) *. Eșantionul a fost realizat prin asigurarea reprezentativității principalelor categorii sociale. O serie de analize cantitative statistice și de conținut ne-au condus la elaborarea citorva modele de dependență.

Modelul de tip I

$$X(x_1, x_2, x_3, x_4) \rightarrow A(A_1, A_2, A_3) \rightleftarrows C(C_1, C_2, C_3, C_4),$$

unde X este grupa variabilelor primare :

- x_1 = vîrstă ;
- x_2 = stare civilă ;
- x_3 = calificare ;
- x_4 = buget de timp liber.

A reprezintă grupa de indicatori ai aspirațiilor culturale :

- A_1 = ce dorește să asculte la radio ;
- A_2 = ce dorește să vadă la televizor ;
- A_3 = ce dorește să citească în presă.

C reprezintă grupa indicatorilor de consum cultural :

- C_1 = ce emisiune ascultă la radio ;
- C_2 = ce emisiune vede la televizor ;
- C_3 = ce citește în presă ;
- C_4 = ce cărți citește.

Modelul de tip II

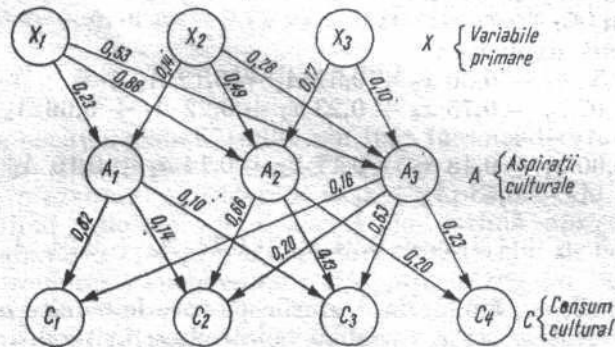
$$X(x_1, x_2, x_3, x_4) \rightarrow C(C_1, C_2, C_3, C_4) \rightleftarrows A(A_1, A_2, A_3).$$

La aceste două modele, care au fost stabilite pe baza analizării datelor privind lotul de navetiști, am ajuns după ce în prealabil am respins ipoteza dependenței unifuncționale atât a consumului cultural, cît și a aspirațiilor culturale. Această fază am parcurs-o prin analiza corelațională și de regresie liniară.

Deși a reieșit că dependențele bilaterale (între două variabile) sînt în general slabe, aceasta nu a exclus posibilitatea unor dependențe multi-liniare. De aceea am considerat oportun să propunem cîteva variante de modele de analiză cauzală.

* Cercetarea s-a desfășurat în 1977 și a avut ca temă : *Căile și mijloacele de sporire a eficienței informării în masă și propagandei în rândurile navetiștilor.*

Astfel, modelul de tip I surprins sub formă de graf, cu ponderile corespunzătoare a circulației fluxurilor cauzale, stabilite prin analize de regresie, poate fi reprezentat sub forma următoare (vezi graful nr. 1):

Ecuatiile atașate modelului I vor fi:

$$(1) \begin{cases} f_{11} = 0,23x_1 + 0,14x_2 + \varepsilon_{11} \\ f_{12} = 0,88x_1 + 0,49x_2 + \varepsilon_{12} \\ f_{13} = 0,53x_1 + 0,28x_2 + 0,10x_3 + \varepsilon_{13} \end{cases}$$

$$(2) \begin{cases} f_{21} = 0,62f_{11} + 0,16f_{13} + \varepsilon_{21} \\ f_{22} = 0,14f_{11} + 0,66f_{12} + 0,20f_{13} + \varepsilon_{22} \\ f_{23} = 0,10f_{11} + 0,13f_{12} + 0,63f_{13} + \varepsilon_{23} \\ f_{24} = 0,20f_{12} + 0,23f_{13} + \varepsilon_{24} \end{cases}$$

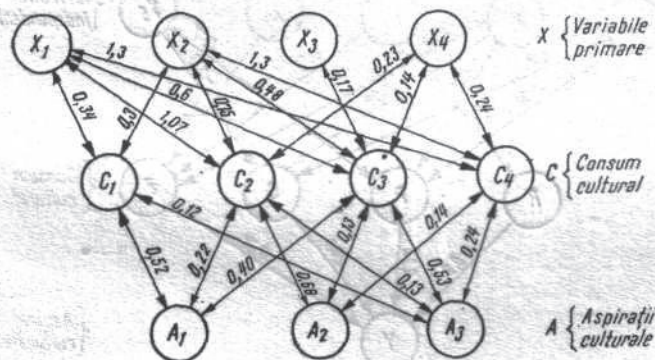
Ecuatiile (2) sint de fapt funcții implicite de: $f_{ik} (K = 1, 2, 3)$

$$(3) \begin{cases} f_{21} = \varphi_1(f_{11}, f_{13}) \\ f_{22} = \varphi_2(f_{11}, f_{12}, f_{13}) \\ f_{23} = \varphi_3(f_{11}, f_{12}, f_{13}) \\ f_{24} = \varphi_4(f_{12}, f_{13}) \end{cases}$$

iar consumul cultural global poate lua forma funcțională condensată:

$$(4) Y = F(f_{21}, f_{22}, f_{23}, f_{24}).$$

Modelul de tip II se prezintă conform grafului nr. 2:

Ecuatiile de regresie multiliniară ale modelului II capătă forma :

$$\begin{aligned} C_1 &= g_{11}(x_1, x_2, A_1, A_3) \\ C_2 &= g_{12}(x_1, x_2, x_4, A_1, A_2, A_3) \\ (5) \quad C_3 &= g_{13}(x_1, x_2, x_3, x_4, A_1, A_2, A_3) \\ C_4 &= g_{14}(x_1, x_2, x_4, A_2, A_3) \end{aligned}$$

sau, sub formă explicită :

$$\begin{aligned} C_1 &= 0,34 x_1 + 0,30 x_2 + 0,52 A_1 + 0,12 A_3 + \varepsilon_1 \\ C_2 &= 1,07 x_1 + 0,75 x_2 + 0,23 x_4 + 0,22 A_1 + 0,66 A_2 + \\ &\quad + 0,29 A_3 + \varepsilon_2 \\ (6) \quad C_3 &= 0,60 x_1 + 0,48 x_2 + 0,17 x_3 + 0,14 x_4 + 0,10 A_1 + \\ &\quad + 0,13 A_2 + 0,53 A_3 + \varepsilon_3 \\ C_4 &= 1,3 x_1 + 1,3 x_2 + 0,24 x_4 + 0,14 A_2 + 0,24 A_3 + \varepsilon_4. \end{aligned}$$

Reziduurile ε_{ij} sînt de fapt erorile pe care le comite modelul expus. Ele cuprind efectele altor variabile neintroduse în model. Cu cît aceste reziduuri sînt mai mici, cu atît modelul este mai complet. O simulare de model se poate face prin eliminarea sau adăugarea altor variabile pentru a se observa contribuția reală a acestora.

Primul model (tip I) oferă o imagine sintetică asupra tuturor factorilor implicați, măsura în care ei se leagă și se determină.

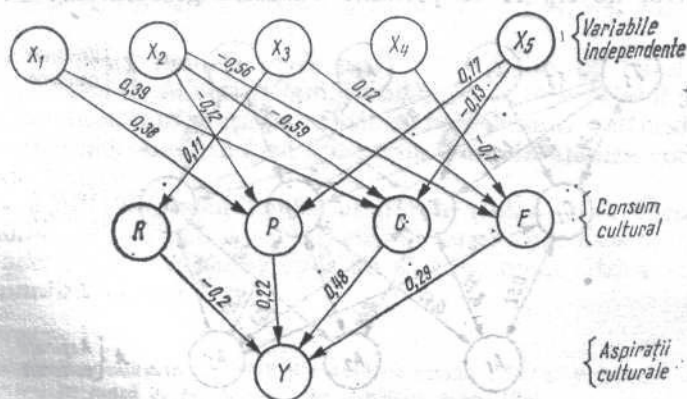
Un al treilea model, propus de noi, se referă la lotul de subiecți localnici, care dispun în genere de mai mult timp liber.

În acest model, grupa indicatorilor primari cuprinde : x_1 = vîrsta, x_2 = starea civilă, x_3 = vechimea în întreprindere, x_4 = calificarea, x_5 = bugetul de timp liber.

În cadrul grupei de consum cultural, am notat cu : R = emisiunile radio, P = presa, C = cărțile, F = filmele, Y = aspirațiile culturale. Modelul prezentat schematic :

$$X(x_1, x_2, x_3, x_4, x_5) \rightarrow (R, P, C, F) \rightarrow Y \quad (8)$$

se prezintă sub forma dezvoltată în reprezentarea de graf, după cum urmează (vezi graful nr. 3).

Sistemul de ecuații atașat modelului este :

$$R = 0,11 x_3 = \varepsilon_{11};$$

$$P = 0,38 x_1 - 0,12 x_2 + 0,17 x_5 + \varepsilon_{12}$$

$$C = 0,59 x_2 - 0,13 x_5 + \varepsilon_{13}$$

$$F = 0,39 x_1 - 0,56 x_2 - 0,12 x_3 - 0,10 x_4 + \varepsilon_{14}$$

iar

$$Y = 0,2 R + 0,22 P + 0,48 C + 0,29 F - 0,19 AC + \varepsilon_1$$

care constituie ecuația globală (unde am luat în considerație și variabila „participarea la activitățile culturale”) (AC).

Modelele prezentate considerăm că au, în primul rînd, un caracter metodologic, fiind valabile într-o formă de „primă aproximație”, ele putînd fi îmbunătățite, fie prin completarea numărului de variabile care să intre în circulația dependențelor, fie prin regrupări convenabile a variabilelor care să asigure un flux cumulativ al influențelor, dar și prin considerarea altor modele susceptibile de a fi optimizate prin metode variaționale etc.

De asemenea, concluziile care se pot desprinde din funcționalitatea acestor sisteme au un caracter strict local, ținînd de specificul lotului de subiecți eșantionat.